

7.1 LECKE: A MAGÁNTULAJDON ÉS ANNAK KRITIKÁJA (20 PERC)

A magántulajdon intézménye egy kulturális evolúció eredményeként alakult ki. A [magántulajdon](#) természetes vagy jogi személyek joga arra, hogy tulajdont szerezzenek, birtokoljanak és azzal szabadon rendelkezzenek. Néhány filozófus az ész nevében dühösen támadta ezt az intézményt és annak felszámolását követeli. Ez a lecke általában vizsgálja a magántulajdont, majd annak kritikáját.

7.1.1 Magántulajdon kialakulása és a jog

A magántulajdon értelemben eredendően emberi találmány. Az állatvilágban a territórium birtoklása az erőre épül, azonban a tulajdon intézménye kizárja az erőt és a jogot hangsúlyozza, ahogy azt Rousseau is hangsúlyozza.

A magántulajdon eredetéről nincs megegyezés. Vannak, akik az [eszköz](#)használattal és készíttéssel, míg mások a földműveléssel kapcsolják össze a magántulajdon kialakulását. A földtulajdon a kialakulása biztos, hogy összekapcsolódik a letelepedéssel és a mezőgazdasággal ([neolitikus forradalom](#)mal). Az első letelepedő közösségek még közösen művelték a rendelkezésre álló földterületet. Ebből a közösségi tulajdonból alakulhatott ki előbb a családok, majd később a családot reprezentáló egyén magántulajdona.

A [feudalizmus](#)ban a mezőgazdaság és a földtulajdon meghatározó szerepet játszott és ez jelentette a személy vagyonának, társadalmi rangjának alapját. A földtulajdon fontossága az [ipari forradalom](#), majd a kapitalizmus kialakulása során háttérbe szorult, de magántulajdon szerepe megnőtt. Sőt maga a [kapitalizmus](#) úgy definiálható, mint a magántulajdonra és a piaci szabadversenyre alapuló gazdasági rendszer.

A klasszikus felfogás szerint a magántulajdonos bármit megtehet a saját tulajdonában tartozó dologgal. Jogi értelemben a [magántulajdon](#) a személynek arra a jogára utal, hogy egy dolog fölött tulajdont szerezzen, birtokoljon és azzal szabadon rendelkezzen, beleértve az elidegenítést is. A magántulajdon esetében pontosan definiálható a tulajdonosnak az uralma a dolog felett.

A jogtudományban a [dologi jog](#) a jogrendszer azon részét jelenti, amely a [személyek](#) számára jogi uralmat biztosít a rendelkezésre álló vagyoni értékű javak (vagyis a [dologok](#) felett). A *tulajdon* a "legfőbb hatalom" a dolog fölött. Ebben a meghatározásban társadalomfilozófiai szempontból két kulcsfogalom van: a személy és a dolog.

A *személy* erkölcsi státusszal (belső értékkel) rendelkező ember, aki aktív, autonóm, racionális és célszerű (érdek és érték vezérelt), akit Descartes szavaival élve jellemez a *res Cogitans*. A személy lehet természetes személy, azaz ember. A modern felfogás azonban személynek tekint a [jogi személyt](#) is, aki, illetve ami lehet társulás, vállalat, állam stb. Eredeti értelemben *dolog* fogalma alapvetően az élettelen tárgyakra utal, de Descartes értelmezése szerint minden dolog, amit

csak a kiterjedés szubsztanciája (res Extensa) jellemez. Tehát az élőrendszerek is csak dolgok. A közös tulajdon esetében több személynek (pl. egy házastársnak vagy társasháznak) van tulajdonjoga ugyanazon – ingó vagy ingatlan – dolog felett. A közös tulajdon esetében a tulajdonjog oszlik meg eszmei hányadrészek szerint és nem a dolog van megosztva a tulajdonostársak között.

Magántulajdon.

Forrás:

[https://la.wikipedia.org/wiki/Proprietas_\(ius\)#/media/Fasciculus:GWMNM_private_property_sign.jpg](https://la.wikipedia.org/wiki/Proprietas_(ius)#/media/Fasciculus:GWMNM_private_property_sign.jpg)

A tulajdonnak egy harmadik formája a köztulajdon, amikor valamilyen kollektív szervezet (állam, régió, város, község) birtokában van a dolog, legyen az termelő eszköz vagy nem termelő eszköz (úthálózat, közvilágítás, kórházak stb.).

7.1.2 Platón és Rousseau

Platón az elsők között kritizálta a magántulajdont az ész – Platón által vélelmezett ész – alapján megszervezett *ideális állam nevében*. Ez voltaképpen a régi hierarchikus társadalmaknak (pl. Egyiptom) egy javított (idealizált) változata. Platón szerint az első és második rendnek egészen az államnak kell élniük, ezért náluk nincs se magántulajdon, se család, a belső viszály és magánérdek e két nagy élesztője.

Platónnak helyesen ismeri fel egy problémát, jelesül, hogy a közösség vezetőinek a magánérdeke felülírhatja a közérdeket. Az egyéni érdek és a közérdek viszonya, esetenként ellentmondásos viszonya csak korunkban nyilvánvaló. A görög poliszok kivételével az ókori világ korlátlan hatalmi rendszereiben ez a probléma nem létezett, mivel nem volt, vagy legalábbis nem artikulálódhatott a közérdek. Csak a fáraó, a király vagy éppen a császár magánérdeke létezett, amit az alattvalók segítségével realizált. Nemcsak a Napkirály ([XIV. Lajos francia király](#)), hanem minden korlátlan hatalommal rendelkező uralkodó joggal mondhatta, hogy „Az állam én vagyok.”

Visszatérve Platón javaslatára, nyilvánvaló, hogy ebben a javaslatban is megnyilvánul az utópikus ész minden hibája. Platón csak egyetlen szempontból – a magánérdek és a közérdek szempontjából – vizsgálja ezt a problémát, miközben a családnak, gyermekvállalásnak és magántulajdonnak számtalan más aspektusai is van.

*

[Jean-Jacques Rousseau](#) szerint a vadászó-gyűjtögető embernek nem kellett a jövővel törődnie. A szükségletek növekedése azonban szükségszerűen vezetett a mezőgazdasághoz, a *magántulajdonhoz és az előrelátáshoz*. Sőt a javak iránti vágy a biztonság és a hatalom iránti vágyat is megnöveli.

A tulajdonjogban foglalt részjogosítványok – többek között – a **birtoklás joga** (*ius possidendi*), a **használat joga** (*ius utendi*), a hasznosítás, másképpen gyümölcsöztetés joga (*ius fruendi*), az **elhasználás, átalakítás, megsemmisítés joga** (*ius disponendi de substantia*), az **elidegenítés és megterhelés joga** (*ius alienandi*), a **tulajdonról való lemondás joga** (*ius derelinquendi*). Utóbbi háromról együtt mint rendelkezési jogról (*ius disponendi*) is szokás beszélni.

A magántulajdon létrejöttével megszűnik az egyenlőség, vagyis a közösség gazdagokra és szegényekre hasad, amit Rousseau elfogadhatatlannak tekint. „Ellentmond a természetes jognak, hogy egy maroknyi embercsoport a bőségbe belefut, míg az éhező nép a legelembb szükségletek terén

Ez az igazságtalan társadalmi struktúra úgy alakult ki, hogy a gazdag tulajdonosok rávették a szegény nincstelenekeket egy olyan állam elfogadására, amelynek az alapja a magántulajdon. Tehát a gazdagok tagjai becsapták a népeiséget és bebetonozták az egyenlőtlenséget, amely ezzel az emberi társadalmak maradandó jellemzőjévé vált. A gazdasági egyenlőtlenség csak a szegények elnyomása révén biztosítható: „Az ember szabadnak született, de mindenütt láncokat visel.”

Rousseau szerint a magántulajdon kialakítása tévútra terelte az emberiséget. „Az első, aki bekerített bizonyos területet és merészkedett annak kimondására: Ez az enyém! ... volt a polgári társadalom igazi megalapítója. Mennyi büntől, gyilkosságtól, mennyi nyomortól és abszurdumtól kímélte volna meg az emberi nemzetet az, ki kihúzván a cölöpöket és betöltvén az árkot. Ezt kiálltotta volna a társaihoz: Órizkedjete e gazember meghallgatásától, elvesztek, ha elfelejtitek, hogy a gyümölcs mindnyájunké és a föld senkié.

Biztos, hogy nem így alakult a magántulajdon, ahogy azt Rousseau itt leírja. Ez a leírás a magántulajdonnak csak egyetlen okát nevezi meg az emberek önzését. Ez így azonban súlyos leegyszerűsítés. Kétségtelen, hogy a magántulajdonnak számos problematikus hatása van, de nyilvánvalóan vannak előnyös hatásai is. Éppen ez teszi magántulajdonról folytatott vitát izgalmassá.

7.1.3 Karl Marx

[Karl Marx](#) és a nevével jelezett társadalomfilozófiai irányzat a [marxizmus](#) óriási hatást gyakorolt az emberiség gondolkodására és történelmére. Marx felhívta a figyelmet arra, hogy a termelés és a gazdaság egy meghatározott rend szerint működik, ami meghatározza az emberek helyzetét és gondolkodását. Marx 1847-ben Brüsszelben csatlakozik a Kommunista Szövetségéhez, ahol egy év múlva Engelsszel összeállítja a *Kommunista Párt kiáltványát*, amely lendületes szavakkal hirdeti az elnyomott osztályok (így a munkásosztály) történelmi szerepét. „Minden eddigi társadalom története osztályharcok története Elnyomó és elnyomott folytonos ellentétben álltak egymással ..., harcot vívtak, olyan harcot, amely mindenkor az egész társadalom forradalmi átalakulásával végződött.” Máshol pedig a következőképp fogalmazott.

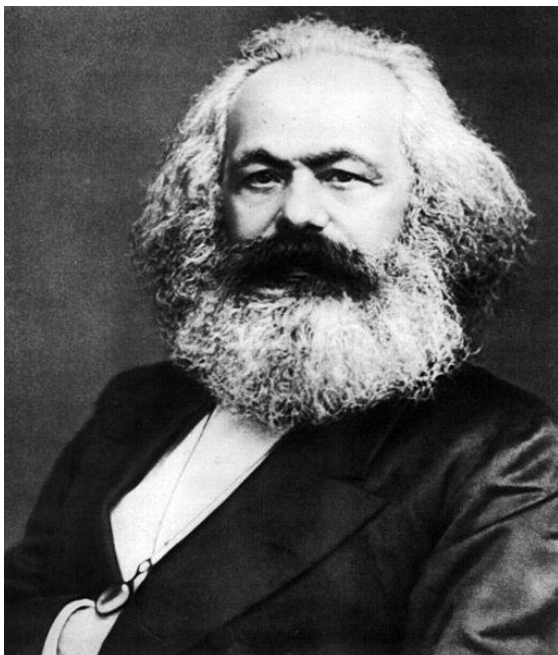
„Fejlődésük bizonyos fokán a társadalom anyagi termelőerői ellentmondásba jutnak a meglévő termelési viszonyokkal, vagy ami ennek csak jogi kifejezése, azokkal a tulajdonviszonyokkal, amelyek között eddig mozogtak.”(Marx, MEM 13, 6.o.)

Marx *A tőkében* részletesen elemzi a kapitalista termelési módot. A tőke világa az idealizmus vagy árfetisizmus világa, amelyben az emberek közötti viszonyok nem közvetlenül, hanem dolgokon keresztül közvetítődnek. Az emberek feletti uralmat a dolgok feletti uralom, így a termelőeszközök feletti uralom, a magántulajdon alapozza meg. Ezért tűnik úgy, hogy a társadalom hatalmi viszonya egy természetes viszony. A marxista ideológia célja proletáriátus hatalma, mivel ez az osztály megszünteti a magántulajdont, ezzel

együtt az osztálykülönbségeket, illetve – a távoli kommunizmusban – az államot is.

Marx alaposan körüljárta a magántulajdon problémáját és saját rendszerében konzisztens módon bebizonyította annak tarthatatlanságát. Minden jel azt mutatta, hogy Marxnak igaza volt. Az biztos, hogy Marx és a marxisták meg voltak arról győződve, hogy a magántulajdon egy rossz intézmény.

Persze régen is voltak olyanok, akik nem hittek a marxizmusban. A két oldal között számos vita volt. Nehéz elképzelni, hogy ezekben a vitában, vagy bármilyen racionális vitában Marxot vagy a marxistákat meg lehetett volna győzni arról, hogy a magántulajdont rosszul ítélik meg. Sőt a mozgalom gyors bővülése éppen azt mutatta, hogy a marxizmus sok embert és különösen sok értelmiséget, tehát az ész embereit győzte meg arról, hogy a marxizmusnak van igaza. Végül a marxizmus – és a magántulajdon – kapcsán az intelligencia (az ész) és a haladás emberei csaptak össze a tradícióval és a „status quo” embereivel.

Karl Marx portréja 1875-ből

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx#/media/F%C3%A1jl:Karl_Marx.jpg

Vegyük észre, hogy a kommunizmus kialakulása előtt az ideológiai vitákban vagyis a kultúrharcban marxisták óriási előnyben voltak. A marxisták rá tudtak mutatni a magántulajdon (és általában a kapitalizmus) hibáira, miközben az antimarxisták nem tudtak rámutatni a magántulajdon (és általában a kapitalizmus) hiányából fakadó hibákra. Nevezzük ezt az *utópia előnyének*. Az utópia mindig hatékonyan tudja bírálni a fennálló rendszert, miközben az utópiát nem lehet hatékonyan bírálni, hiszen még nem létezik. Egy utópia minél radikálisabban tagadja a fennállót, annál nagyobb utópikus előnnyel rendelkezik, vagyis annál kevésbé lehet hatékonyan kritizálni.

A puding próbája az evés, mondja egy angol közmondás. A marxizmus hibáit és azon belül a magántulajdon hibás

értelmezését végül nem egy elméleti vita, tehát nem az ész bizonyította be, hanem a kommunista gyakorlat kudarca. Tehát a marxi alternatíva egy olyan logikus alternatíva volt, amelyről előzetesen nem lehetett eldönteni, hogy az egy jó vagy egy rossz javaslat.

Ezt teljes biztonsággal csak utólag tudtuk meg, amikor az utópia kipróbálásra került és világviszonylatban úgy száz millió ember halt meg. Miután megvalósult az utópia és létrejött a kommunizmus, elveszítette az utópikus jellegéből fakadó előnyt, hiszen nyilvánvalóvá váltak a hibái.

*

Semmi okunk sincs azt feltételezni, hogy ezek az összefüggések csak a marxi alternatívára/utópiára igazak. Nyilvánvalóan számos olyan alternatíva létezik most is, amelyről majd csak később, a gyakorlati alkalmazásuk után derül ki, hogy jó alternatívák vagy rossz utópiák voltak. Sokan veszélyes izmusnak gondolják a globalizmust, gendermozgalmat és a transzhumanizmust. Sajnos *a priori* nem tudhatjuk, hogy a támogatóknak vagy a kritikusoknak lesz igaza. Ezt teljes biztonsággal csak utólag tudjuk meg, amikor az izmus kipróbálásra kerül. Ugyanakkor ezek mozgalmak – ellentétben például a kommunizmussal – gyorsan irreverzibilis változásokat okoznak az emberiség jellegében.

Az oroszok és más kelet-európai országok egy idő után rájöttek, hogy a kommunizmus egy fejlődésképtelen rendszer és visszatértek a kapitalizmushoz. Ezt persze azért teheték meg viszonylag könnyen mert a kapitalizmus nem szűnt meg. Ha a kapitalizmus megszűnt volna egy általános világforradalomban, amiért sokan az életüket adták, akkor a kommunizmus sokkal hosszabb időn keresztül fennmaradt volna.

Felmerül a kérdés, hogy a politikai globalizmus, a gendermozgalom vagy a transzhumanizmus reverzibilis vagy irreverzibilis átalakulásokat okoz az emberben és az emberi közösségekben. A globalizmus a népeket és a nemzeteket, a genderelmélet a biológiai nemet a transzhumanizmus pedig általában az emberi természetet akarja megszüntetni vagy radikálisan átalakítani. Mit teszünk akkor, ha mondjuk ötven év múlva kiderül, hogy ez az út katasztrofálisan rossz eredményekhez vezet, de már nincsenek népek, nemek és valódi emberek sem.

Mindenesetre a marxizmus példája megtaníthatta volna az embereket arra, hogy kritikusabbak legyenek a társadalmi alternatívákkal vagy utópiákkal szemben. Szerintem a társadalomfilozófiának fontos feladata, hogy valamilyen szisztematikus módszert dolgozzon ki amivel mérsékelni tudja a veszteségeket egy-egy új alternatíva és/vagy utópia bevezetésekor. Például mérlegelni lehetne a negatív szcenárió várható veszteségeit. Milyen veszteségek várhatók akkor, ha jónak tűnő izmusról kiderül, hogy rossz és túl sok járulékos kárt okoz. Hans Jonas szerint a végső kritériumot az emberiség fennmaradása jelenti. A kulcskérdés az, hogy egy társadalmi alternatíva/utópia fenyegeti-e az emberek és az emberi közösségek fennmaradását. Ha igen, akkor jobb elkerülni azt a javaslatot.

„Az elmúlt kétezer évben a vallásalapítók közül sokan ellenezték a tulajdont és a családot. De csak azok a vallások maradtak fenn, amelyek támogatják a tulajdont és a családot. Így aztán a kommunizmus kilátásai, ami ugye egyszerre tulajdonellenes és családellenes (és persze vallásellenes is), nem igazán ígértesek.” (Friedrich Hayek: *A végzetes önhietség. A szocializmus tévedései*.)

Kérdések

1. Mikor alakult ki a földtulajdon?
2. Jellemezze a személy és a dolog fogalmát !
3. Milyen jogokat foglal magába a tulajdon?
4. Platón szerint az ideális államban a vezetőknek miért ne legyen magántulajdonuk és családjuk?
5. Rousseau szerint mi a fő probléma a magántulajdonnal?
6. Hogyan bírálta Marx a magántulajdont?
7. Tudományosan be lehetett-e bizonyítani Marx tulajdonfelfogásáról, hogy téves?
8. Elvileg lehetnek-e jelenleg olyan izmusok, amelyek hasonlóan sok ember pusztulását okozzák, mint a marxizmus a múltban?
9. Ezekről előzetesen be lehet-e bizonyítani, hogy tévesek vagy ezt csak a gyakorlat tudja eldönteni?

Irodalom

Bednary Dezső (2002): Gazdasági és üzleti jog. LSI Oktatóközpont, Budapest 2002.

Hayek, F.A (1992): *A végzetes önhietség. A szocializmus tévedései*. Tankönyvkiadó, Budapest

Kornai J. (1989): *Régi és új ellentmondások és dilemmák*. Magvető könyvkiadó.

Marx, K: Gazdasági-filozófiai kéziratok. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1977

Marx-Engels Művei (1957): 19, kk. Budapest

Megyeri József (2019): Ma is csak becsülni lehet a kommunizmus áldozatainak a számát. *Promenáád.hu* 2019. 02.25.

Miller, David (szerk., 2003): *Politikai Filozófiák Enciklopédiája*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Rousseau, J. (1975): *Értekezés az emberek közötti egyenlőség eredetéről és alapjairól (részlet) / Politikai töredékek*; (ford. Ludassy Mária;) in: *A francia felvilágosodás morálfilozófiája. (Válogatás; vál., utószó, jegyz. Ludassy Mária;)* Gondolat, Budapest.

Rousseau, J.J.: Társadalmi szerződésről. Magyar Helikon

Sós A. (1991): *Szabadság és gazdaság*. Göncöl Kiadó. Budapest,

Tóth I. János, Boldizsár Klára (1997): A közlegelő tragédiája és lehetséges megoldásai. *Társadalmi Szemle* 52 (2) pp55-62.

